

Nedělní úvaha (kázání) na text knihy Exodus

v Lysé nad Labem, neděle Palmarum (6. postní), 24.3.2024

Sederová večeře, dětské kresby z Terezína. Eva Meitnerová (1. 5. 1931 - 28. 10. 1944)

Zdroj: www.iewishmuseum.cz

Až se vás vaši synové budou ptát

Až přijdete do země, kterou vám Hospodin dá, jak přislíbil, dbejte na tuto službu. Až se vás pak vaši synové budou ptát, co pro vás tato služba znamená, odpovíte: „Je to velikonoční obětní hod Hospodinův. On v Egyptě pomínil domy synů Izraele. Když udeřil na Egypt, naše domy vysvobodil.“

(Bible, exodus, 12. kapitola)

Nutno doplnit četbou dalších událostí (Ex 7-12), dobrá je také novozákonní perikopa o Ježíšově vztahu k dětem (Mk 10,13-16). Píseň 752 či 680 z NEZ byly také zpívány.

Biblické vysvobození hebrejských otroků má jeden konkrétní cíl. Není to svoboda, to slovo v Exodu nenajdete. Je to služba Hospodinu. Od samotného počátku je před Mojžíšem a později i faraonem tematizováno, že svoboda je jen prostředkem k službě Bohu, že cílem vyjití z egyptské otrocké služby je jiná další služba, služba Hospodinu. Zaznívá to už ve slavné třetí kapitole knihy Exodu (Ex 3,12), také faraonovi je neustále opakována formulace: *Toto praví Hospodin: Propust' můj lid, aby mi sloužil!* (Ex 4,23; 7,16.26; 8,16; 9,1.13; 10,3)

Faraon tohle není schopen pochopit. Formálně samozřejmě rozumí, co znamená bohoslužba a dost možná je v rámci egyptského polyteismu ochoten akceptovat i náboženské praktiky Hebrejů. Nepochopitelné je pro něj ovšem to, že by měl Hospodinu sloužit celý hebrejský lid. Bohoslužba je pro něj jen kultickým úkonem, kterým byli pověřeni jen zástupci či prostředníci lidu. Bohoslužba je pro faraona formální záležitostí kněží a jen pověřeni muži mohou mít kontakt s božstvy. Ale proč by se měly s hebrejským Bohem setkávat i ženy a děti? Proč by Hospodin vyžadoval službu a kontakt všech svých věřících bez rozdílu? O takové bláhovosti se faraon nechce vůbec bavit, považuje ji nanejvýš za trik, pomocí něhož se chtějí dát Hebrejové na útěk s celými svými rodinami. Krásně to ilustruje rozhovor, kdy Mojžíš faraonovi říká: „*Půjdeme se svou mládeží i se starci, půjdeme se svými syny i dcerami, ... neboť máme slavnost Hospodinovu!*“ Naprosté faraonovo nepochopení pak ilustruje jeho odpověď: „*To tak! Myslíte si, že Hospodin bude s vámi, když vás propustím s dětmi? To jste si zamlouvali špatnou věc. Kdepak! Vy muži si jděte a služte Hospodinu, když o to tak stojíte.*“ (Ex 10,9-11)

Ad absurdum dotaženo tu faraon bojuje za náboženskou svobodu hebrejských dětí. Ze své perspektivy si nárokuje pouze hebrejská těla, jejich svaly a sílu, jejich práci. Ale tento hebrejský Bůh si nárokuje také jejich srdce a mysl, a to všech bez rozdílu! Pozitivně viděno jsou si tak muži, ženy i děti před Bohem rovni, negativní pohled spatřuje ovšem v podobném pojetí náboženský fanatismus či indoktrinaci nezletilých a bezbranných. V souladu s faraonem by ostatně většina rodičů označila náboženskou výchovu dětí za negativní i dnes. Málo si připouštějí, že prázdné místo v myslích těch, kteří jim byli svěřeni, stává se ideálním prostorem pro pozdější oddanost tomu kterému faraonovi, jemuž se svou službou odevzdají i své srdce.

Hospodin sám sebe nazývá Otcem. O Hebrejích mluví jako o svých dětech. I v dobách nejtěžších je jim pak světlem uprostřed jejich příbytků (Ex 7,23), uprostřed rodin. Judaismus je ryze rodinné náboženství. Mělo, pravda, také svůj jeruzalémský chrám, svou institucionální složku, své kněze a obětníky. V samotném jeho středu je však vždy shromáždění kolem rodinného stolu, u kterého se syn ptá svého otce. Sám Mojžíš to charakterizuje ve chvíli těsně před samotným vysvobozením, před desátou ranou egyptskou takto:

Až přijdete do země, kterou vám Hospodin dá, jak přislíbil, dbejte na tuto službu. Až se vás pak vaši synové budou ptát, co pro vás tato služba znamená, odpovíte: „Je to velikonoční obětní hod Hospodinův. On v Egyptě pominul domy synů Izraele. Když udeřil na Egypt, naše domy vysvobodil.“ (Ex 12,25-27)

Je to slavnostní chvíle. Okamžik plný očekávání i napětí. Veřeje domů jsou označeny krví beránkovou. Velikonoce přicházejí. Exodus se naplňuje. V tuto chvíli by mohl Mojžíš mluvit o mnoha věcech, mohl by se dojímat nad

Hospodinovou věrností, mohl by líčit světlé zítřky v nové zemi, mohl by strašit, děsit nástrahami cesty i Hospodinem samotným a varovat před odpadnutím... Mojžíš však mluví o dětech. O setkání generací. O otcích, kteří mají učit své syny a vyprávět jim o Hospodinu.

Zopakuje to ještě vícekrát. Nejlépe snad ve své páté knize, kde to formuluje takto: *Až se tě tvůj syn v budoucnu zeptá: „Co to jsou ta svědectví, nařízení a práva, která vám přikázal Hospodin, náš Bůh?“, odvětiš svému synu: „Byli jsme faraónovými otroky v Egyptě a Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou.“ (Dt 6,20-21)*

Ve chvíli vyjití, v ústřední chvíli židovských dějin se židé stávají nositelé služby, bez které není svoboda možná. Později dostanou i pravidla, bez kterých není svoboda možná. Protože svoboda není prázdno a pouhé chtění. Bible nezná pojetí svobody jako prostoru pro individualismus, kdy *by každý dělal, co uzná za správné* (Sd 17,6; 21,25). Toto šokující konstatování není dáno náboženským despotismem, je dáno zkušeností. Svoboda v tomto pojetí totiž neexistuje. Individualismus není svobodný, vždy někomu sloužíte. A je velké nebezpečí, že takto chápáná svoboda skončí opět nesvobodou či novou tyraníí. Svoboda je tak dle Tóry nesena respektem ke správné autoritě i lidskou vůlí. Taková svoboda se rodí v rozhovoru mezi generacemi, svobodě je vyučováno. Otcové ji učí své syny, seznamují je s minulostí, aby měli budoucnost. Svoboda se tak neobejde bez rodičovství, vzdělání a paměti.

Rabín Jonathan Sacks při výkladu tohoto biblického textu říká, že tak jako k obraně státu je třeba armády, k obraně svobody je třeba škol¹. Myslím si ale, že se v tomto směru poněkud mýlí a nerespektuje Tóru. Biblický text sice mluví o vzdělání, ale nechápe jej jako vzdělávací instituci, jako školu, ale jako rodinný mezigenerační rozhovor, jako setkání rodičů a dětí. Synové se mají ptát svých otců. Jádrem sederové velikonoční večeře je právě rozhovor mezi rodiči a dětmi a učitelé jsou tu přímo rodiče. Jistě, i rodiče se mohou mýlit a vést špatným směrem, na to ostatně poukazoval už sám faraon. Školy bývají v moci faraonů. Severokorejské školy učí děti udávat vlastní rodiče, jenže to není praxe tak vzdálená, jak by se při pohledu na mapu zdálo. I my známe školy marxismu-leninismu či instituty genderových studií, i my jsme byli svědky výuky nenávisli vůči předkům, rasám či pohlaví. Žijeme v době nejintenzivnější výuky v dějinách, přesto je spojena s hlubokými mezigeneračními příkopy či neschopností vést dialog. Dost možná i proto je třeba si všimnout, že biblický text netematizuje školy, ale rodinu. Jeho cílem je vzdělání, jeho tématem je sdílená paměť, jeho prostředkem je dialog mezi generacemi. I díky Mojžíšovi se z Židů stal národ, jehož vášní je vzdělání, jeho pevnostmi jsou rodiny a jeho hrdiny pak rodiče. Svobodu nalézáme v tom, co učíme své děti. To řekl Mojžíš Izraelitům ve chvíli vysvobození.

¹ Jonathan Sacks, Týdenní čtení z Tóry, kniha Exodus, Paraša Bo

O tom, jak složitý proces to je, mluví židovská literatura. Hagada např. popisuje vzpurného syna, jehož argumenty jsou mimochodem velmi trefné. Tento syn ve svém rozhovoru s otcem poukazuje na to, že Izrael ve svém vyjití z Egypta jen vyměnil jednu službu za jinou. Zatímco dříve otročil faraonovi, nyní je služebníkem Hospodinu, jeho pravidlům a nařízením. Jediný rozdíl je v tom, kdo je naším pánem! „Copak tohle je svoboda?“ jakoby se ptal vzpurný syn svého otce, konkrétně pak říká: „Co máte na této službě?“

Příklad vzpurného syna ukazuje, že některé otázky jsou aktuální napříč mnoha staletími. Nejde ale jen o otázky. Jde i o způsob vedení dialogu. Vzpurný syn se v textu Hagady vlastně neptá. On oznamuje, on „říká“ - formuluje synovu reakci židovský text. Pokud se ale chceme něco dovědět, musíme se ptát, nikoli „říkat“. Vzpurný syn nechce vědět; on chce nevědět, resp. odmítnout. Neuvědomuje si ovšem, že ve své vzpouře podléhá určité naivitě. Abychom ji pochopili, musíme si něco vysvětlit.

Víra znamená v hebrejštině totéž co věrnost. A věrnost se zakládá na někom druhém. Věrní musíte být někomu, někomu druhému, dalšímu, ne jen sami sobě. A je-li víra ze stejného ranku jako věrnost, je pro víru důležitý také někdo druhý, někdo další; i věřit musíte někomu a ne jen sami sobě. V tomto pojetí se tak víra mnohem víc než na nějakém přesvědčení zakládá na druhém. Na vztahu s někým. Židovsko-křesťanské náboženství je náboženstvím vztahů. Každý jednotlivec se v něm vztahuje k Bohu, ale i ke svým bratrům a sestrám, k lidu víry. Každý jednotlivec v něm věří a je věrný někomu druhému. Židovsko-křesťanská víra není možná bez vztahu, bez druhého. A vztah, víra či věrnost zase neexistují bez pravidel. Každý vztah, ať už s Bohem, nebo lidmi, stojí na určitých pravidlech, na vzájemné službě. Když ta pravidla porušíte, vztah je ohrožen, může zaniknout, zhroutit se. Svět vztahů je vždy zároveň svět pravidel. Neexistuje vztah bez pravidel, neexistuje vztah bez vzájemné služby.

Vzpurný syn jakby si tuto skutečnost neuvědomoval. Může odmítnout pravidla, odmítnout službu Hospodinu, může ztratit své vztahy, uvolnit ve svém životě místo pro vztahy nové, s jinými pravidly. Může vyměnit Hospodina za někoho, s nímž mu budou pravidla vztahu vyhovovat. Může sloužit někomu jinému. Ale pokud nechce zůstat Robinsonem na pustém ostrově, bude vždy podléhat pravidlům vztahů, ve kterých chce žít. Bude vždy někomu či něčemu sloužit. Velmi snadno se dostane opět do područí nějakého faraona. I o tom je tak dnešní příběh, dnešní Mojžíšovo slovo. Tváří v tvář egyptské zkušenosti Mojžíš dobře ví, jak snadno se člověk dostává do područí faraonů. Proto nabádá svůj lid, aby sdílel se svými dětmi minulost a učil je, že svoboda bez služby neexistuje. A že je velmi důležité, komu ve svém životě sloužíte. Mojžíš nabádá, aby Hebrejové přiváděli své děti k Bohu. Že je nečeká žádná otročina, můžeme ilustrovat jedním novozákonním příkladem. Ježíš v něm děti objímá a žehná jim.